

NIEKOĽKO OTÁZOK SPOLUPRÁCE ČESKOSLOVENSKÝCH A MAĎARSKÝCH PRÁVNÝCH HISTORIKOV¹

Leonard Blanchi

Pretože sme historici, vyjdem z historických momentov nášho vedného odboru. Vrátim sa tam, kde sa pred nedávnom prvý raz vynorila potreba riešenia spoločných problémov československých a maďarských právnych historikov. Bolo to na konferencii československých právnych historikov ešte v júni r. 1957.²

Pri prerokúvaní obdobia feudalizmu sa vynorila otázka, akú koncepciu treba dať československým dejinám a štátu a práva a ako treba marxisticky vymedziť ich predmet vo vzťahu k uhorským dejinám štátu a práva. Menej ťažkostí spôsobilo riešenie tejto otázky z hľadiska českého vo vzťahu k rakúskemu štátu a právu, lebo historicky jestvovali aj český štát aj české právo, a to dávno pred rakúskym štátom a právom. Zložité bolo však vymedziť okruh slovenskej problematiky z uhorských dejín štátu a práva. Treba tu spomenúť, že nielen medzi západnou a východnou časťou Rakúsko-Uhorskej monarchie sa vyvinuli podstatné hospodárske a politické rozdiely, ale aj v samom Uhorsku bol dvojaký vývin, a to na území obsadenom Turkami a na ostatnom neobsadenom území, ktoré obývali prevažne Slováci. Odchylný vývin zostal aj po odchode Turkov, čo pramenilo aj z baníckeho, hutníckeho a priemyselného charakteru severného Uhorska. Tento náskok vo vývoji severného Uhorska — v podstate dnešného Slovenska — vo vzťahu k južným častiam sa však počas 18. stor. vyrovnal.

V diskusii na konferencii vznikli o slovenskej problematike dva názory, ktoré nestáli voči sebe v nejakom zásadnom rozpore, no snažili sa ju riešiť z rôznych hľadísk. Prvý názor sa opierať sčasti o historické vzťahy českého a slovenského národa, sčasti o slovenské zvláštnosti v rámci uhorských dejín štátu a práva. Po týchto dvoch linkách sa snažil vymedziť predmet československých dejín štátu a práva so vzťahom ku Slovensku do roku 1918. Druhý názor považoval za smerodajné skúmať účinky uhorského štátu a práva v odraze na vývoj slovenského ľudu, či ho brzdili alebo podporovali. V tejto relácii bolo dôležité najmä skúmať obdobie vývoja slovenského buržoázneho národa a obdobie dvojitého útlaku do roku 1918. Útlak bol dvojitým aj v triednom aj v národnostnom zmysle, aj v počte utláčateľov, lebo viedenský dvor aj maďarská vládnuca trieda vystupovali ako utláčatelia.

¹ Skrátený výťah prednášky, ktorú autor predniesol 15. decembra 1959 v Budapešti na spoločnom zasadnutí Maďarskej historickej spoločnosti a Právnohistorickej sekcie Maďarského svazu právnikov. Z prednášky boli vynechané podrobnosti referatívneho charakteru napr. o konferencii právnych historikov z júna 1957 a o plánovanej kolektívnej práci z dejín štátu a práva za kapitalizmu na území Československa. — Termín „právna história“ alebo „právny historik“ sa v prednáške používa ako skratka pre označenie celých dejín štátu a práva alebo pracovníkov v tomto odbore.

² Zprávy o konferencii uverejnil: Právnik 1957, 852—859, a Právny obzor 1957, 571—574; protokol konferencie Právněhistorické studie 1958, 298—317.

Uvedomujeme si ťažkosť tohto riešenia, a preto sa na túto tému chystá osobitná diskusia. Vymedzenie slovenskej problematiky z uhorských dejín štátu a práva je nutné urobiť z marxistického hľadiska už aj preto, aby sa mohla dôsledne a organicky včleniť do historiografie štátu a práva na území Československa.

Takéto marxistické vymedzenie slovenskej problematiky v každom prípade posilní spoluprácu maďarských a československých právnych historikov a zjednotí ich sily pri riešení spoločných otázok. Z marxistického hľadiska môžeme dôjsť koniec koncov len k jednému správne riešeniu. Pravda, môže sa stať, že niektoré spoločné obdobia a otázky budú z hľadiska maďarskej historiografie štátu a práva podrobnejšie spracované, lebo československí právni historici ich nebudú považovať z hľadiska svojho predmetu natoľko za závažné, alebo naopak. Maďarskí a československí právni historici však budú zastávať zásadne rovnaké marxistické stanovisko, bez podstatných odchýliek. Pravda, takéto jednotné stanovisko sa nevyvinie bez diskusií, no podľa nášho názoru nemôže byť ani predmetom „vedeckej dohody“. Vedecké názory nemôžu byť predmetom dojednávania. Možno hovoriť iba o prijatí najsprávnejšieho názoru, ktorý vznikol v priebehu vedeckých debát a bol podložený historickými faktami.

Docielenie spoločného marxistického názoru je dôležité už aj preto, že nielen slovenský národ ale viac národov žilo v jednom štáte s Maďarmi do roku 1918. Ostatné tzv. nástupnícke štáty stoja pred obdobnými problémami pri spracovaní svojich dejín štátu a práva.³ Z tejto čiastočnej totožnosti predmetu dejín štátu a práva vyplýva predovšetkým potreba spolupráce, potom potreba odstránenia prípadných názorových rozdielov a konečne potreba jednotného spracovania. Dejiny uhorského štátu a práva do roku 1918 tvoria totiž dôležitý článok v právnych dejinách stredoeurópskych a východoeurópskych národov. Ich dôsledné marxistické spracovanie má medzinárodný dosah a význam.

Jestvuje však ďalší závažný dôvod, ktorý nás musí priamo nútiť k spolupráci v záujme dosiahnutia jednotných spoločných názorov. Nesmieme zabudnúť, že buržoázna historiografia bdelo sleduje našu vedeckú činnosť. Nebolo by pre ňu nič žiadúcejšieho, než keby mohla odkryť prípadné zásadné názorové rozpory medzi marxistickými historikmi a keby z toho mohla vyvodzovať nesprávnosť marxistickej metódy.

Preto by som považoval za vhodné, keby právni historici vybýdli zo sporadických a náhodných stykov a prešli k plánovitej spolupráci. S maďarskými právnyimi historikmi by sme sa mali dohodnúť najprv aspoň o tom, akým smerom zamerať výskum, kde by sme si mohli pomôcť, kde je zbytočný paralelný výskum, t. j. skúmanie tej istej otázky v Maďarsku a v Československu, a kde naopak je potrebné osvetliť tú istú otázku z oboch strán v záujme toho, aby sme sa vyhli nedorozumeniu. Pri usmernení výskumu sa možno *dohodnúť*, lebo ide o plánovanie vedeckej práce do budúcnosti.

Na poli vedeckého plánovania máme v Československu už viacročné skúsenosti⁴ a priznám sa, že práve plánovanie pozdvihlo spoločenský význam a zmysel

³ Podobné otázky sa znažili sčasti riešiť aj juhoslovanskí, ba aj poľskí právni historici na základe teritoriálneho princípu: Dragoslav Janković, *Istorija države i prava naroda Jugoslavie I*, Beograd 1957; Ferdo Čulinović, *Državnopravna historija jugoslovenskih zemalja XIX. a XX. vijeka*, Zagreb 1956; Bardach-Kaczmarczyk-Leśnodorski, *Historia państwa i prawa Polski I, II, do roku 1799*, Warszawa 1957; recenzovali Rebro, *Právny obzor* 1958, 311—316 a 622—625 a Procházka, *Právněhistorické studie V*, 1959, 326—329.

⁴ V septembri 1959 sa v Prahe konalo medzinárodné sympóziu o vedeckom plánovaní za účasti 42 cudzozemských vedcov.

našho vedného odboru — dejín štátu a práva. Popri plánovitom zvyšovaní počtu vedeckých pracovníkov začali v Prahe vychádzať Právněhistorické studie v rozsahu okolo 300 strán ročne. Obsah Právnických štúdií SAV bol zameraný z 20 percent na právnú históriu. Organizačná práca v oblasti právnej histórie bola zásluhou profesora Karlovej univerzity Václava V a n ě ě k a, člena korešpondenta ČSAV, čelného predstaviteľa československej právnej historiografie.

Tam, kde je nedostatok starších alebo skúsených vedeckých pracovníkov, pri rozvinutej špecializácii dnešných vedeckých odborov, nemožno úspešne zvládnuť väčšie syntetické práce bez plánovania a kolektívnej spolupráce. No aj skúsenejší vedeckí pracovníci sa združujú do kolektívnych prác za účelom dosiahnutia lepších výsledkov. Bez užšej špecializácie sa nezaobíde nijaké odvetvie vedy.

Na spomenutej právnohistorickej konferencii r. 1957 boli nadhodené viaceré témy, ktoré majú úzky vzťah k Uhorsku, napr. hodnotenie osvietenstva, výkon občianskych slobôd v Uhorsku, feudálne vlastnícke právo, aviticitá a poddanstvo, zmenkové právo, vládny systém a princípy zákonodarstva v Uhorsku, dejiny občianskeho, trestného a procesného práva, priemyselné zákonodarstvo, zákonodarstvo z obdobia svetovej vojny do roku 1918 a súvislosti Maďarskej a Slovenskej republiky rád. Tieto otázky by sa mali riešiť v spolupráci maďarských a československých právnych historikov.

Z otázok, ktoré vyznačila právnohistorická konferencia, zaplánovali si niektoré naše vedecké pracoviská niekoľko, no pri zladení plánov r. 1959 vznikol návrh, aby viac pracovníkov z viacerých pracovísk sa zúčastnilo na väčšom kolektívnom diele, ktoré by obsiahlo celé obdobie kapitalizmu na území celej našej republiky. Doterajšie práce,⁵ napriek tomu, že sa zaoberali najdôležitejšími obdobiami a najpálčivejšími otázkami, z hľadiska celkového pohľadu na dejiny štátu a práva za kapitalizmu na území ČSSR znamenali iba zlomky. Kolektívnu prácu o dejinách kapitalizmu od roku 1848 do roku 1945 organizuje a usmerňuje oddelenie (Kabinet) dejín štátu a práva v Ústave práva ČSAV za účasti pracovníkov Kabinetu právnych vied SAV, ako aj pracovníkov pražskej a bratislavskej právnickej fakulty. (Upúšťame od bližšieho oboznamovania plánov, lebo naši čitatelia sa môžu o tom dočítať inde.)

Toto je však len jedna kolektívna úloha. Na iných miestach sa organizuje takzvaný komplexný výskum, napr. v oblasti dejín poľnohospodárstva, kde sa zjednocujú viaceré vedné odbory k jednej väčšej syntetickej práci.

Pritom aj u nás v ČSSR sa vyskytnú nedostatky napriek tomu, že plánujeme. Napríklad treba spomenúť veľké kolektívne dielo — maketu — československých dejín, ktorej prvý zväzok obsahuje obdobie do roku 1848 na 800 stranách.⁶ Pri prediskutovaní makety sa zistilo, že oblasť štátu a práva a dejiny právnej vedy sa v tejto syntetickej práci viac-menej opomenuli. Podobné nedostatky však

⁵ Tu myslím hlavne na práce docenta Martina Vietora o Slovenskej sovietskej republike, na práce Jaroslava Housera z oblasti sociálnych práv, na prácu Ladislava Lipschera o slovenskej autonómii a zrade Hlinkovej ľudovej strany, ako aj na viaceré svoje štúdie z oblasti dejín trestného, obchodného, procesného a správneho práva.

Pozri referát prof. Václava V a n ě ě k a o právnej histórii v Československu, Časopis pro Právo-historie VIII/2, 1956, 183—210; Právněhistorické studie III, 1957, 226 až 237; Revue historique de droit français et étranger, 1959, 62—87; Ke j ě, Kronika, Právněhistorické studie V, 1959, 333—337.

⁶ Přehled československých dějin I. do roku 1848, ČSAV Praha 1958; recenzoval Rebro, Právní obzor 1959, 374—376.

znamenať len to, že treba spoluprácu ešte lepšie rozvinúť, a to aj na medzinárodnej úrovni.⁷

Teraz prejdem na konkrétne problémy maďarskej historiografie štátu a práva. Nemám v úmysle podať samostatný a podrobný referát. Opierajúc sa o poznatky prof. M. Sarlósa a spomeniem iba toľko, čo bude potrebné pre otvorenie diskusie o spolupráci. Úlohy, ktoré onoho času vyznačil profesor M. Sarlós, sme aj my prijali.⁸ Ak však chceme tieto úlohy uskutočniť, musíme počítať ešte s jedným činiteľom, a to s našimi konkrétnymi možnosťami. Vyznačené úlohy sú tak široké a ťažké, že by sme ich naraz nezvládli ani so spoločnými silami. Preto navrhujem, aby sme vybrali niektoré v poradí ich dôležitosti a potom by sme ich postupne riešili. Takto by bolo možné odstrániť tzv. biele miesta [profesor M. Sarlós spomína aj „vzduchoprázdne storočia“]. Pravda pri výbere úloh sa uplatní viac hľadísk.

Najprirodzenejším rozdelením úloh by napr. bolo, keby maďarskí právni historici spracovali ústredné otázky dejín štátu a práva do roku 1918 a právni historici v tzv. nástupníckych štátoch by sa zaoberali iba so svojimi zvláštnosťami. Aj tak by vznikli otázky, ktoré by sa nevyhnutne spracúvali paralelne, napr. otázky občianskych práv, systém sociálneho a národnostného útlaku v rámci triednej nadvlády atď. Podľa môjho názoru by takéto paralelné spracovanie bolo užitočné, lebo by sa dosiahli jednotné marxistické hľadiská, ktoré by vychádzali z osobitného spracovania právnymi historikmi viacerých národov. Najmä v takej otázke ako napr. právna forma sociálneho a národnostného útlaku by bolo bezpodmienečne potrebné aj jedno maďarské spracovanie, ktoré by priblížilo príliš zdržanlivé alebo prehnané stanoviská. V tomto smere urobil veľmi užitočný krok Ödön Both kritikou národnostnej politiky ministra Bertalana Szemereho z roku 1848,⁹ hoci aj táto štúdia vyvolá diskusiu.

Pri delbe práce a pri plánovanej spolupráci však treba vziať do úvahy aj ostatné podmienky vedeckej práce. Rozhodujúcim činiteľom je počet pracovníkov, ich doterajší okruh práce, ich pripravenosť, a nie v poslednom rade aj to, čo majú práve rozpracované. Ak sa dajú všetky tieto hľadiská do súladu možno vytvoriť pribojný kolektív.¹⁰ Pritom viem, že najsúrnejšou súčasnou úlohou maďarských právnych historikov je učebnica.

Popri tom, že počet právnych historikov v Maďarsku je dosť nízky, majú výhody iného druhu. Môžu sa totiž opierať o niektoré práce základného významu z iných vedných odborov. Spomenieme len monografiu akademika I. Szabóa *Buržoázna filozofia štátu a práva v Maďarsku*, Budapešť 1955 a monografiu Gy. Eörsiho *Vývin vlastníckeho práva*, I, II, Budapešť 1951 (v slovenskom preklade, Bratislava 1954).

Pracovníci v odbore maďarských dejín štátu a práva majú aj tú výhodu, že

⁷ Prejavom medzinárodnej spolupráce sú vzájomné výmeny publikácií v časopisoch, ako napr.: Pál Horváth, *Právna úprava kapitalistických monopolov s osobitným zreteľom na tvorbu práva v Maďarsku*, Právnické štúdie V, 1957, 323—338; Vilmos Sándor, *Charakter závislosti Uhorska v období dualizmu*, Historický časopis SAV, 1959, 425—448.

⁸ Leonard Bianchi, *Maďarská historiografia štátu a práva — stav a úlohy*, Právny obzor 1959, 122—125.

⁹ Ödön Both, *Szemere Bertalan belügyminiszter nemzetiségi politikája 1848 nyarán*, Acta Universitatis Szegediensis, Acta iuridica et politica, tomus V, fasc. 2; recenzoval Bianchi v časopise Právny obzor, XLIII/1960, 441.

¹⁰ Pri organizovaní kolektívneho diela o dejinách kapitalizmu sme sa zriekli monografických prác, alebo sme ich dočasne prerušili.

v Maďarsku už vyšla učebnica všeobecných dejín štátu a práva¹¹ a pracovníci v oblasti všeobecných dejín štátu a práva — okrem toho, že pracujú aj na monografických prácach zo svojho odboru¹² — zúčastňujú sa aj na organizačnej práci v oblasti maďarskej právnej historiografie.¹³

Treba spomenúť, že ani pracovníci z platných právnych odborov sa neodťahujú od spracovania historickej tematiky. Ukázalo sa to najmä pri sborníkoch z obdobia Maďarskej republiky rád a z éry horthyovského fašizmu.¹⁴

No aj sami maďarskí právni historici publikujú, aj keď je ich početne málo. Vidieť to na novom spracovaní učebných textov Univerzity Loránda Eötvösa.¹⁵ Spomeniem ešte aj štúdie o revolučnom roku 1848 a o poddanských pomeroch zo segedínskej univerzity a citovanú sbierku štúdií o Horthyho ére.¹⁶ Dopočuli sme sa aj o tom, že na budapeštianskej katedre sa zaoberajú s námezdnými pomermi poľnohospodárskych robotníkov za feudalizmu. Je to veľmi dôležitá otázka pri určení charakteru kapitalizačného procesu ku koncu feudalizmu.

Žiaľ, nemáme ďalšie presné údaje o maďarskej právnej historiografii. Dozvedeli sme sa iba o tom, že právnohistorická sekcia Maďarského sväzu právnikov usporiadala v rokoch 1958 a 1959 cyklus prednášok, ktoré však tlačou nevyšli. Tým ospravedlňujeme prípadné nedostatky v našich údajoch.

Maďarskí právni historici majú pri bádaní aj z hľadiska pracovných podmienok určité prirodzené výhody v porovnaní s nami. Maďarskí súdruhovia majú ľahký prístup k ústredným archívom a nájdu niekedy oporu aj v buržoáznej literatúre. Aj znalosť jazyka im uľahčuje situáciu. Pre československých právnych historikov je oveľa ťažšie bádať otázky, ktoré majú vzťah k uhorským dejinám štátu a práva. Treba pripamätať, že aj edície prameňov sú z hľadiska skúmania ústredných maďarských problémov výhodnejšie než z hľadiska zisťovania národných a regionálnych zvláštností.

Spracovanie dejín štátu a práva na Slovensku v rámci československých právnych dejín, ak nehľadíme na dielo K. Kadleca, sa začalo až po roku 1918 a do roku 1945 — do oslobodenia — sa nerozvinulo v tej miere, ako by to bolo bývalo žiadúce. Väčšia práca prof. Lubyho o Dejinách súkromného práva na Slovensku

¹¹ Autori S a r l ó s - B ó n i s, Budapešť 1957.

¹² Napr. Pál Horváth, *A középkori falusi földközösség jogtörténeti vonatkozásai*, Kandidátusi értekezés tézisei, Budapest 1958 (Právnohistorické vzťahy stredovekého pôdneho spoločenstva, tézy kandidátskej disertácie — samo dielo je pripravené do tlače); recenzoval Krivošík, Právny obzor 1959, 58.

¹³ Pozri pozn. 8. Ďalej prednášky a štúdie prof. M. S a r l ó s a o ideológii koruny sv. Štefana, *Jogtudományi Közlöny* 1959, čís. 7—8, 357—362; okrem toho pozri *A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga*, Budapešť 1959, 295—319.

¹⁴ Z početných sporadických štúdií treba spomenúť sborník *A Magyar Tanácsköztársaság jogalkotása* (Tvorba práva v Maďarskej republike rád), Budapešť 1959, recenzoval M. Vietor, Právny obzor č. 5, 1960, 306 a n.; pozri tiež sborník citovaný v pozn. 13.

Pozri tiež sborník *Tanulmányok kötet a Horthy-korszak államáról és jogáról*, Budapešť 1958 (Sborník o štáte a práve v Horthyho ére).

Pozoruhodná je tiež štúdia Vilmosa Peschku o právnofilozofických základoch maďarskej civilistiky, *Az állam és jogtudomány Intézet Értésítője*, 1959, zv. II, č. 1—2, 37—74.

¹⁵ Csizmadia - S á p i, *Magyar állam és jogtörténet*, Budapešť 1958, II. polrok, 2 zoš., 1.—2. polovica.

¹⁶ Štúdie P. M a d a y h o a Ö. B o t h a, *Acta Universitatis Szegediensis, Acta iuridica et politica*, tomus II-V; recenzované v Právnom obzore 1960, 440. Recenzovali B i a n c h i a R e b r o.

Ďalej treba spomenúť štúdie F. R á k o s a a F. P e c z e h o o Maďarskej republike rád. Pozri sborníky citované v pozn. 13 a 14.

vyšla až r. 1946. Malo to viac príčin.¹⁷ No možno ich uviesť na spoločného menovateľa a to na nesprávnu a protifudovú kultúrnu politiku buržoázneho a neskôr aj fašistického režimu. Mladá marxistická historiografia štátu a práva na Slovensku bola vo svojich začiatkoch celkom odkázaná na seba a na spoluprácu českých vedcov. Chýbali jej edície prameňov, aj buržoázna alebo národná literatúra. Významnejšie marxistické diela z oblasti dejín štátu a práva so vzťahom ku Slovensku vyšli až po februárovom víťazstve, po roku 1948. Treba tu spomenúť dielo Martina Vietora z roku 1955, *Slovenská sovietska republika*, dielo Felixu Vašečku z roku 1958 *Buržoázny štát a cirkev* a dielo Karola Rebru z roku 1959, *Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku*.¹⁸ Určitý vzťah k uhorským a k maďarským dejinám štátu a práva majú aj štúdie, ktoré sa zaoberajú aplikáciou uhorských zákonov v buržoáznom Československu po roku 1918.¹⁹ Aj historici sa na Slovensku zaoberali právnohistorickými témami. Peter Ratkoš sa venoval banskému právu a problémom vzniku feudalizmu. Július Mésároš rozoberal feudálne prežitky na Slovensku koncom 19. stor.²⁰ Pracovník košického archívu spracúva dejiny správy. Konečne treba spomenúť aj učebné texty bratislavskej katedry, ktoré pojali uhorské dejiny štátu a práva -- pokiaľ majú vzťahy ku Slovensku -- do dejín štátu a práva na území ČSSR.²¹

Nespomínali sme na tomto mieste početné novšie práce, ktoré vyšli v Československej akadémii vied, no nemajú priamy vzťah k uhorským dejinám štátu a práva. Viac pohľadov z dejín štátu a práva obsahujú práce historikov o vzniku ČSR, o Mníchove, o rokoch okupácie a pod.

Záverom som sa snažil sústrediť našu pozornosť na najdôležitejšie diela posledných rokov. Z nich by sme mohli načrtnúť základy našej spolupráce, ktorá by mala nadväzovať na obsah týchto prác. V tom smere by však bolo užitočné, aby sme sa stretli aspoň raz do roka buď v Budapešti, alebo u nás v Československu, aby sme si mohli prerokovať spoločné problémy a poskytnúť si vzájomnú pomoc. Z našej strany by sme mohli teraz prispieť k riešeniu poddanskej problematiky v 18. stor. Sami by sme však potrebovali pomoc pri bádani kapitalistického obdobia v Uhorsku, aj keď vieme, že práve v tomto období sú v maďarskej právnej historiografii najväčšie medzery. K našej spolupráci treba ešte dodať, že na bratislavskej Katedre dejín štátu a práva sa zaoberajú formami

¹⁷ Touto otázkou sa podrobne zaoberá referát z Kabinetu právnych vied SAV: *Dejiny štátu a práva na Slovensku v rokoch 1918—1954*, Právnické štúdie III, 1955, 4, 632—641.

¹⁸ Martin Vietor, *Slovenská sovietska republika*, SVPL, Bratislava 1955 a 1959.

Felix Vašečka, *Buržoázny štát a cirkev* SAV, Bratislava, 1958.

Karol Rebro, *Urbárska regulácia Márie Terézie a poddanské úpravy Jozefa II. na Slovensku*, SAV, Bratislava 1959.

¹⁹ L. Bianchi, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku podľa zákona na ochranu republiky*, SAV, Bratislava 1955 a ďalšie štúdie v Právnických štúdiách 1954—1959.

Do tlače je pripravená novšia monografia doc. Martina Vietora o vzniku Československej republiky a o perzekúcii robotníckeho hnutia na Slovensku v rokoch 1918—1923.

²⁰ Peter Ratkoš, *Príspevok k dejinám banského práva na Slovensku*, Bratislava 1951, 174; Július Mésároš, *O problematike feudálnych prežitkov na Slovensku v druhej polovici XIX. storočia*, SAV, Bratislava 1951 (novšie rozšírené vydanie, SVPL, Bratislava 1959). Pozri tiež referát z poznámky 17, str. 640.

²¹ M. Vietor-J. Hlavsa, *Dejiny štátu a práva na území ČSR*, I, II, SPN, Bratislava 1959, 323 a 314 strán.

fašistických režimov na Slovensku, čo by tiež mohlo prispieť k marxistickej charakteristike Horthyho éry v Maďarsku. Aj komplexné spracovanie dejín poľnohospodárstva v Československu vyrieši mnohé otázky, ktoré budú zaujímať maďarských právnych historikov.

Takéto a podobné otázky sa nadviažu pri prehliadke spoločného obdobia dejín štátu a práva na našich územiach.